

Spodbujanje družinskega branja v otrokovem predšolskem obdobju: Predšolska bralna značka

DRAGICA HARAMIJA

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI – 2000 Maribor, dragica.haramija@um.si*

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

V prispevku¹ se osredinjamo na razvijanje družinskega branja, ki je eden od temeljev Predšolske bralne značke (PBZ). S pomočjo ankete smo zbrali rezultate o vključenosti otrok v PBZ in opise drugih dejavnosti, ki spodbujajo družinsko branje. Zanimalo nas je tudi delo mentorjev branja, predvsem načini izbiranja priporočenih gradiv za branje v krogu družine in metode preverjanja prebranega. V sklepnem delu so podane smernice za pripravo kakovostnih bralnih seznamov, ki so lahko v pomoč staršem in otrokom pri izboru bralnih gradiv. Spodbujanje družinskega branja je tudi eden od ciljev predloga Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti (2017), ki skrbno presoja tudi specifične cilje in ravni pismenosti od otrok v predšolskem obdobju do odraslih.

The paper focuses on the development of family literacy (family reading), which is one of the foundations of the Pre-school Reading Badge (Predšolska bralna značka, PBZ). With the help of the survey, we obtained relevant information on the involvement of children in PBZ and descriptions of certain other activities that promote family reading. We were also interested in the work of reading mentors, especially in the ways of choosing the recommended materials for reading in the family and in the methods of verifying the material read. The concluding part of the paper provides guidelines for the preparation of quality reading lists with the goal of helping parents and children to select proper reading materials. Promoting family reading is one of the objectives of the National Strategy for the Development of Reading Literacy (2017), which carefully assesses the specific goals and levels of literacy from children in pre-school age to adults.

Ključne besede: družinsko branje, bralna pismenost, Predšolska bralna značka, otroška literatura

Key words: family reading, reading literacy, Pre-school Reading Badge, children's literature

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Uvod

Definicije pismenosti se z raznolikostjo medijev, v katerih in s pomočjo katerih človek komunicira, vedno hitreje razvijajo, zato velja poudariti, da definicija pismenosti ni ena sama, sploh pa ne dokončna. Če je, kakor poudarja Mara Cotič (2011: 11), »/p/ojem pismenosti /.../ prvotno kot protipomenka pojma nepismenost označeval zgolj sposobnost branja in zapisovanja«, v sodobnosti pismenost pomeni nujnost bralnega razumevanja in sporazumevanja kot vseživljenjskega procesa za funkcioniranje vseh ljudi.

Družinsko pismenost razumemo kot različne dejavnosti znotraj družine, povezane s pismenostjo v najširšem pomenu besede, ko hkrati sodelujejo različne generacije in se skupaj učijo (Knaflič 2002: 38). V izobraževalnem pomenu vključuje napredek pismenosti vseh družinskih članov oz. jo interpretiramo kot vsako dejavnost, pri kateri družinski člani uporabljajo bralne, pisne ali računske spretnosti v družinski skupnosti v vsakdanjem življenju. Vključuje pa tudi bralno kulturo in navade, povezane s pismenostjo (Knaflič 2002: 38). Ob raziskavi pismenosti pri odraslih Knaflič ugotavlja:

Močan vpliv pismenosti staršev na raven pismenosti otrok, ki je razviden iz raziskovalnih ugotovitev, kaže, da se določena raven pismenosti medgeneracijsko ohranja znotraj družine ter da šola v povprečju v majhni meri nadoknadi primanjkljaje na področju pismenosti, ki izvirajo iz družine. (Knaflič 2002: 42)

Marjanovič Umek, Hacin in Fekonja Peklaj (2018: 10) opozarjajo na kompenzacijsko vlogo vrtca pri razvoju otrokove pismenosti. Poudariti je treba tudi nujne pogoje za otrokov bralni razvoj in razvoj veččin bralne pismenosti, ti so bili sprejeti najprej v okviru UNESCO, povzema jih tudi Mednarodna federacija knjižničnih združenj IFLA in številni avtorji: dostopna primerna bralna gradiva, ki jih ima otrok doma, obisk knjižnice, odrasli, ki otroku bere in se z njim o prebranem pogovarja in je obenem otroku tudi bralni zgled, kar pomeni, da ga otrok vidi, da bere (Krolak 2006: 4, IFLA 2006, Jug, Vilar, 2015: 1304).

Ozaveščanje staršev o dejavnostih, povezanih z družinsko pismenostjo, so zelo pomembne, ali kakor v uvodu priročnika za spodbujanje družinske pismenosti *Branje za znanje in branje za zabavo* sporoča Livija Knaflič (2009: 6): »Spodbude staršev v veliki meri izhajajo iz njihovih lastnih družinskih izkušenj, kaže pa se, da se raven pismenosti ter bralna kultura prenašata medgeneracijsko.« V predbralnem obdobju je otrok predvsem poslušalec in ne bralec književnih besedil, zato ob sebi potrebuje odraslega, ki je pismen oz. ima odrasli posrednik razvite kompetence bralne pismenosti, da lahko sebi in otroku pomaga delovati v družbi. V predbralnem obdobju otrok (poslušalec) nima avtonomije pri izbiranju knjig, ki bi jih želel poslušati. Otrok tudi premalo pozna književnost in ima premalo »bralnih« izkušenj, da bi zmozel sam izbirati književna dela. Odvisen je od posrednikov: kaj mu bodo brali, kolikokrat so mu pripravljene prebrati književno delo, ki mu je všeč, kdaj mu bodo brali, kako dolgo mu bodo brali, ali mu bodo sploh brali. Posredniki bi za otrokovo lažjo pot v svet pismenosti morali poskrbeti tudi za razvoj njegovega glasovnega zavedanja, ki ga razvijamo »v raznovrstnih dejavnostih igranja z besedami, npr. prepoznavanje in oblikovanje rim in aliteracije, prepoznavanje dolžine

besele in torej ločevanje med dolgimi in kratkimi besedami, členjenje vezane govornice na besede, členjenje besed na zloge in glasove, spajanje zlogov in glasov v besede ter odzemanje, dodajanje in nadomeščanje zlogov in glasov v besedah« (Medved Udovič 2011: 40).

Knjižna vzgoja kot povezanost branja leposlovja in informativne literature za otroke ter knjižnične vzgoje (informacijska pismenost) v najširšem pomenu prispevata k družinski pismenosti, ki ima dobro osnovo za vseživljenjski razvoj pismenosti kot temelja za pot do znanja. Sonja Pečjak in Ana Gradišar (2015: 59 po Duffly in Roehler 1993) predstavljata model povezanosti med komunikacijskimi sposobnostmi in pismenostjo, pri čemer sta govorjenje in pisanje produktivna dejavnost za tvorjenje sporočil, poslušanje in branje pa receptivna dejavnost za sprejemanje sporočil. Odrasli posrednik bi moral imeti razvite receptivne in produktivne bralne zmožnosti, da lahko z otrokom stopa na polje družinske pismenosti. Dejavnosti, povezane z družinsko pismenostjo, so v predšolskem obdobju najbolj tesno povezane z otrokovim govornim razvojem. Ljubica Marjanovič Umek, Simona Kranjc in Urška Fekonja so v monografiji *Otroški govor: razvoj in učenje* (2006) med drugim predstavile razvoj otrokovega govora, sporazumevalne spretnosti, dejavnike govornega razvoja in spodbujanje tega (tudi skozi simbolno igro). Avtorice ugotavljajo, da imajo na razvoj otrokovega govora pomemben učinek sociodemografske značilnosti družine (Marjanovič Umek idr. 2006: 53). Menimo, da je treba pri družinski pismenosti pozornost usmeriti predvsem k tistim družinam, ki so v deprivilegiranem položaju oz. da je še posebej treba spodbujati tiste družine, ki se znajdejo v marginaliziranem položaju ali so iz različnih razlogov družbeno izključene, npr. zaradi nezadostnega znanja slovenščine (migranti, priseljenci, Romi ...).²

Družinska pismenost³ je del bralne pismenosti, ki vključuje medgeneracijsko branje na vseh področjih dejavnosti (jezik, umetnost, družba, narava, matematika, gibanje) ter na vseh področjih otrokovega razvoja (kognitivnem, socialnem, čustvenem, estetskem, moralno-etičnem in motivacijskem področju). Razumemo jo kot različne dejavnosti znotraj družine, povezane s pismenostjo v najširšem pomenu besede, ko hkrati sodelujejo različne generacije in se skupaj učijo. Bralne pismenosti ne razumemo zgolj kot branje besedila, temveč razumevanje besedila kot prepleta jezikovnih in nejezikovnih znakov, gre za t. i. multimodalna besedila, v njih poleg besed, besednih zvez, stavkov in njihovih pomenov beremo tudi druge

² V raziskavah o povezanosti med socialno-kulturnim okoljem prebivalstva v posameznih regijah in dosežkih učencev na nacionalnem preverjanju znanja so Žakelj in Ivanuš Grmek (2010, 2011, 2013) ugotovile, da imajo socialno-kulturni dejavniki velik vpliv na razvoj in šolski uspeh posameznika. Ta ključna ugotovitev, ki je izpeljana iz preučevanja rezultatov PISE, mora biti temeljno vodilo razvoja bralnih strategij, da bi izboljšali pismenost celotnega prebivalstva, predvsem pa da bi ozavestili in opolnomočili starše predšolskih otrok, kako pomembna je sposobnost branja in pisanja za človekov vseživljenjski razvoj.

³ Smernice modela družinske pismenosti so nastale v okviru projekta V objemu besed (2016–2017), projekt je financiralo Ministrstvo za kulturo RS; pripravile so jih Dragica Haramija, Janja Batič, Katja Košir, Mira Krajnc Ivič, Marta Licardo, Alenka Lipovec, Simona Pulko, Marija Ropič, Polona Vilar, Tina Vršnik Perše, Melita Zemljak Jontes. Smernice modela družinske pismenosti so namenjene vsem družinam, pri čemer menimo, da so hkrati temelj izvedbenega kurikula na vseh področjih dejavnosti v vrtcu.

nejezikovne znake (slike, tabele, fotografije, risbe ...). Potreben pogoj za razvijanje bralne pismenosti je dostopnost do kakovostnih bralnih gradiv. Otroci naj bodo čim bolj izpostavljeni bralnemu gradivu doma, v vrtcu (bralni koticčki) ter šolskih in splošnih knjižnicah, kjer je članstvo zanje brezplačno.

Predstavitev rezultatov

V nadaljevanju predstavljamo rezultate ankete o Predšolski bralni znački (v nadaljevanju PBZ), ki je bila izvedena z orodjem IKA. Vprašalnik je bil za izpolnjevanje odprt od 6. 6. 2018 do 29. 6. 2018 (zadnji vnos je bil 24. 6. 2018).⁴

Opis postopka zbiranja podatkov: Vprašalnik je v uvodnem delu vseboval splošne podatke o vrtcu ter skrbniku BZ in 7 vsebinskih vprašanj odprtega in zaprtega tipa. Povezava do vprašalnika je bila poslana po elektronski pošti s strani Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS na vse slovenske vrtce (vprašalnik je bil namenjen institucijam kot celoti), in sicer na njihove elektronske naslove, ki so javno objavljeni na spletni strani MIZŠ – teh je bilo na dan pošiljanja (6. 6. 2018) 428,⁵ gre torej za namenski neslučajnostni vzorec.

Od 428 slovenskih vrtcev se je vsaj deloma, s klikom na nagovor, odzvala dobra polovica vrtcev, to je 246 institucij (57 % vprašanih). V 183 vrtcih so začeli izpolnjevati anketo (74 % od tistih, ki so odprli stran z nagovorom), pogostost odgovorov pada od vnosa začetnih podatkov (158 izpolnjenih) do zadnjega vprašanja. Na anketna vprašanja je v celoti odgovorilo 69 ustanov (28 % začetih anket), 74 jih je odgovorilo delno, skupaj je ustreznih 143 anket, kar je 58 % začetih anket oz. 33 % vseh slovenskih vrtcev.⁶

Rezultati

Soglasje za zbiranje osebnih podatkov v anketi: $n = 141$; 45 (32 %) reševalcev ankete se ni strinjalo z zbiranjem osebnih podatkov, 96 (67 %) se je z zbiranjem podatkov strinjalo. Poudariti je treba, da gre za osebne kontakte zaposlenih oseb, ki bi želeli prejemati gradivo BZ ali pa so koordinatorji BZ ali drugih projektov, povezanih z branjem. Sledila so splošna vprašanja: uradni naziv vrtca, naslov, elektronski naslov; ime koordinatorja BZ, če ta obstaja (navedenih je 66 koordinatorjev), in elektronski naslov mentorjev branja (naslov je dalo 118 mentoric). Pri vprašanju, ali gre za samostojni vrtec ali vrtec pri osnovni šoli, je odgovarjalo 75 vrtcev, od tega jih je 29 (39 %) samostojnih in 46 (61 %) vrtcev pri OŠ.

Na vprašanje, ali v vrtcu izvajajo Bralno značko, je odgovorilo 75 anketiranih vrtcev (to je 52 % vseh, ki so začeli z izpolnjevanjem ankete): 37 vrtcev jo izvaja pod tem imenom; 27 vrtcev jo izvaja, a pod drugim imenom. 7 vrtcev navaja, da

⁴ Vprašalnik je pripravila Dragica Haramija, pregledala ga je Tilka Jamnik, skrbnik spletnega vprašalnika je bilo Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS.

⁵ Po podatkih MIZŠ (2018) je število vseh javnih samostojnih vrtcev 108; število javnih vrtcev pri OŠ 227; število zasebnih vrtcev 93.

⁶ Neustrezne so bile 103 ankete, in sicer: 5 anket je bilo v celoti praznih, 10 delno praznih, pri 25 je bil zabeležen klik na anketo, pri 63 klik na nagovor.

izvajajo drugačne dejavnosti za spodbujanje družinskega branja, pri vsem navedenem pa lahko ugotovimo, da izvajajo dejavnosti Predšolske bralne značke.⁷ Od 75 prejetih odgovorov, torej kar 74 (99 %) vrtcev, izvaja spodbude za družinsko branje.

Tabela 1: Izvajanje bralne značke v vrtcih⁸⁹

<i>Ali v vašem vrtcu izvajate predšolsko Bralno značko?</i>		
Odgovori	Frekvenca	Veljavni
1 Da.	37	49 %
2 Da, a jo poimenujemo drugače. ⁸	27	36 %
3 Ne, izvajamo drugačne dejavnosti za spodbujanje družinskega branja. (Opišite.)	7	9 %
4 Ne izvajamo dodatnih dejavnosti za spodbujanje družinskega branja.	0	0 %
5 Drugo ⁹	4	5 %
Skupaj	75	100 %

Očitno se v vrtcih zavedajo, da sta bralna pismenost in družinsko branje pomembna, ker v nobenem vrtcu niso podali odgovora, da ne izvajajo dodatnih dejavnosti za spodbujanje branja.

Naslednji vprašanji se navezujeta na način priprave in izvedbe bralnih dejavnosti v vrtcu. Na vprašanje o načinu priprave bralnih gradiv je odgovarjalo 73 vprašanih. V večini vrtcev imajo organizirano spodbudo družinskega branja na način, da otroci (z nahrbtnikom, vrečko, kovčkom) nesejo domov vnaprej pripravljene knjige; skupine imajo določen časovni interval vračanja (en teden, dva tedna). Drugi najpogostejši odgovor je bil, da seznamov nimajo (otrok s starši poljubno izbira dela, o katerih bo poročal).

⁷ Te dejavnosti so (vsaka dejavnost je navedena enkrat): Bralni nahrbtnik Mavrična ribica; Bralni nahrbtnik: literatura za otroke (prvo in drugo starostno obdobje) in starše (strokovna literatura); interni knjižni projekt Skrivnostne torbice: izbrano gradivo potuje med vrtcem in domom, otroci in starši berejo, otroci o tem pripovedujejo v vrtcu, izdelajo izdelek na temo določene knjige, pripravijo razstavo, pripravijo kulturno prireditev na ravni vrtca na temo določene knjige – vsi oddelki berejo enako zgodbo, vendar prilagojeno starosti (v šolskem letu 2017/2018: Rdeča kapica); Malček bralček, izposoja knjig na dom enkrat tedensko 10 mesecev; Cicibralček; vsaka skupina si je izdelala svoj načrt po elementih PSP.

⁸ Da, a jo poimenujemo drugače (navedba po pogostosti pojavljanja imena): 5-krat Palček bralček; 3-krat Bralni nahrbtnik; 2-krat Ciciuhec, Cici bralna značka; 1-krat Cicibralček, Bralna košarica, Palček bralček, Mali Savinjčani berejo, Pravljična mavrica, Pravljični palček, Mavrična ribica, Malček bralček, Ostržkova bralna značka, Bralni angelček, Zalko bere, Miškolinčkov nahrbtnik, Bralček, Predšolska bralna značka Petra Nosa, Bralni kovček, Bralni ježek, Eko bralni nahrbtnik, Predbralna značka Veronikin zaklad.

⁹ Pod drugo so bili 4 odgovori, in sicer 3 od teh sodijo pod dejavnosti BZ (Potujoči knjižni nahrbtnik; drugi vrtec izvaja Ciciuhca, Slomškovo bralno priznanje, Knjižni nahrbtnik za vse starosti, imajo vrtčevsko knjižnico – vse knjige so vnesene v Cobiss in si jih starši lahko sposodijo; tretji vrtec navaja lutko Mijo, s katero spodbujajo različne bralne dejavnosti); en vrtec navaja, da izvajajo veliko bralnih dejavnosti v okviru programa, starše spodbujajo za branje otrokom doma (ni navedenih konkretnih dejavnosti).

Tabela 2: Način priprave spodbujanja družinskega branja¹⁰

<i>Seznam(i) knjig za predšolsko Bralno značko (tudi, če jo poimenujete drugače)</i>		
Podvprašanja	Enote	
	Št. odgovorov	Odstotki
V vrtcu pripravimo knjige (v bralni nahrbtnik, bralni kovček ...), ki jih odnese otrok domov.	33	45 %
Seznam(e) knjig po starostnih stopnjah pripravimo v vrtcu.	23	32 %
Seznam(e) pripravijo v šolski knjižnici.	7	10 %
Seznam(e) pripravijo v splošni knjižnici.	6	8 %
Seznam(i) obsega(jo) približno ... knjig. (Navedite št. knjig.)	10	14 %
Seznama nimamo, otrok s starši poljubno izbira dela, o katerih »poročā«.	31	42 %
Drugo ¹⁰	10	14 %

Vrtci (ne glede na to, ali dejavnost poimenujejo PBZ ali ne) uporabljajo tri načine (ker je bilo možnih več odgovorov, so ti navedeni po pogostosti): najbolj množična varianta so bralni sezname, ti obsegajo od 20 do 35 knjig (pripravijo jih vzgojitelji, šolski ali splošni knjižničarji), izmed katerih starši in otroci izbirajo dela (50 % od 73 odgovorov); na drugem mestu je bralni nahrbtnik (kovček, vrečka), v katerega mentorji branja pripravijo od 2 do 8 knjig, odvisno od starosti otrok (45 % od 73 odgovorov); tretja varianta je prosta izbira knjig za poročanje (takšnih je 42 % odgovorov). Predvidevamo, da se odgovori podvajajo predvsem pri prvi in drugi varianti (seznam, nahrbtnik), ker si mentorji branja tudi za nahrbtnik pripravijo seznam (sami, s pomočjo knjižničarja). Povprečje o poročanih knjigah je odvisno od starosti otrok, in sicer od 1 do 6 knjig na otroka.

Pri vprašanju o načinih preverjanja prebranega je bilo podanih 68 odgovorov, ki jih lahko družimo po podobnosti (možnih je bilo več metod v enem odgovoru, saj je šlo za vprašanje odprtega tipa); odgovori so navedeni po frekvenci pojavljanja:

- najpogosteje otrok pripoveduje vsebino prebrane zgodbe (govorni nastop) drugim otrokom (v nekaterih vrtcih v jutranjem krogu, v bralnem kotičku, na pravljичnem stolu, na svetlobni kocki) ali individualno vzgojiteljici,
- mlajši otroci o prebranem kažejo ob slikanici, povedo posamezne besede ali besedne zveze,
- otrok pripoveduje zgodbo ob knjižnih ilustracijah,
- otrok ilustrira prizor iz prebranega literarnega dela (en vrtec navaja, da imajo mape za risbe, nastale po prizorih iz literarnih del),
- izpolnijo delovni list (narišejo vsebino/si izmislijo in ilustrirajo uganko ali izštevanko ...),

¹⁰ Pod drugo so v vrtcih navajali sledeče: 3-krat: seznam knjig na spletni strani BZ; 2-krat: otrok si v priložni knjižnici sam izbere knjigo, ki si jo bo izposodil; 1-krat: nekateri oddelki pripravijo sezname oz. bralne nahrbtnike, drugi pustijo staršem in otrokom, da sami izberejo literaturo; v rubriko so navajali tudi odgovore, ki sodijo v eno od ponujenih možnosti (npr. priporočila knjižničarja, bralni sezname).

- starši v zvezek napišejo otrokov odziv na prebrano delo, otrok zapis dopolni z ilustracijo, nalepijo fotografijo ipd.,
- otroci s starši pripravijo dejavnost na temo knjige,
- v skupini ustvarjajo lastne zgodbe,
- otrok zapoje pesem,
- otroci uprizorijo prebrano,
- v vrtcu skupaj s starši preberejo delo, nato imajo dejavnosti,
- otrok pripoveduje zgodbo ob lastnih ilustracijah,
- nekateri otroci prinesejo izdelane izdelke (lutke, risbe, napisane zgodbe, pesmi),
- otrok pripravi plakata, ob katerem pripoveduje o prebranem literarnem delu,
- otrok, ki predstavlja delo, na koncu postavlja vprašanja drugim otrokom v skupini (vsaj 3 vprašanja), tako skupno obnovijo zgodbo, izpostavljeni otrok pa je ponosen, ker ve, da so ga otroci poslušali; cela skupina pazljivo poslušala, ker vedo, da bodo lahko »vprašani«.

V nekaj primerih se je v odgovorih pojavil tudi čas, ki ga namenijo navedenim dejavnostim, najpogosteje zjutraj ali pred spanjem; pogosto otroci pripovedujejo ob ponedeljkih ali petkih, ko prinesejo nazaj bralni nahrbtnik. V dveh primerih so bile navedene tudi drobne nagrade, ki si jih otroci pridobijo ob uspešno predstavljenem delu (nalepko na barvni papir; na pripravljene podlage lepijo simbole, npr. ribico, gumbek, sovico ..., s čimer označijo svoj napredek ter načrtujejo nadaljnje branje). V sedmih primerih vzgojiteljice (mentorice branja) poročajo, da v bralni nahrbtnik dodajajo tudi strokovne knjige za starše.

Naslednje vprašanje je povezano z izvajanjem PBZ v vrtcu v preteklem šolskem letu (2017/2018); spraševali smo po številu oddelkov v vrtcu, številu sodelujočih oddelkov in mentorjev ter povprečnem številu prebranih knjig na otroka.

Tabela 3: Podatki o branju za BZ v vašem vrtcu za šolsko leto 2017/2018 (n = 20)

Oddelek	1–2 leta	2–3 leta	3–4 leta	4–5 let	5–6 let	Kombinirani oddelki
Št. vseh oddelkov	32	44	34	44	44	20
Št. oddelkov, ki sodelujejo pri bz	28	41	32	42	38	20
Št. mentorjev bz	52	79	68	69	65	36
Št. otrok, ki sodelujejo pri bz	361	539	632	849	858	320
Povprečno št. prebranih knjig na otroka	2,53 (največkrat 2 knjigi, sledijo 3; razpon od 1 do 5)	2,64 (največkrat 3 knjige; razpon od 1 do 7)	3,73 (največkrat 3 knjige, sledi 5 knjig; razpon od 1 do 7)	4,10 (največkrat 5 knjig, sledijo 3 knjige; razpon od 1 do 8)	4,41 (največkrat 5 knjig, sledijo 3 knjige; razpon od 1 do 8)	3,45 (največkrat 5 knjig, sledijo 3 knjige; razpon od 1 do 5)

Na to vprašanje je odgovorilo le od 20 do 38 vrtcev, torej tisti, ki so se v začetku izrekli, da sodelujejo pri Predšolski bralni znački, vendar so nekateri odgovarjali

le za svojo skupino, ne za celoten vrtec; vprašanje zahteva vnaprejšnjo pripravo podatkov, zato predvidevamo, da so nekateri anketiranci na tem mestu prenehali z anketo, ker niso imeli zbranih podatkov. Pri (ročnem) pregledu posameznih vnosov je razvidno, da nekateri vrtci nimajo vseh starostnih skupin ali nimajo kombiniranih oddelkov ali pa so pisali podatke zgolj za eno skupino. To je bil razlog, da smo pri tem vprašanju izločili vse nepopolne ankete in z ročnim pregledom 20 popolnih in ustreznih anket za to vprašanje, prikazali odgovore v spodnji tabeli. Po pričakovanju je največ oddelkov, ki sodelujejo v BZ, z otroki, starimi od 4 do 5 in od 5 do 6 let. Kljub velikemu številu neuporabnih odgovorov se pokaže, da s starostjo otrok narašča vključenost v PBZ in minimalno število prebranih knjig za PBZ.

Najbolj uspešni programi za spodbujanje branja v vrtcu (na vprašanje odprtega tipa je odgovorilo 55 vprašanih, družili smo podobne odgovore in jih rangirali od najpogostejšega do najmanj pogostega v okviru posameznega skupnega izhodišča a, b, c, č; možnih je bilo več odgovorov):

- a) Otroci nesejo knjige iz vrtca in jih imajo nekaj časa doma (od enega tedna do štirinajst dni):
 - bralni nahrbtnik,
 - bralni nahrbtnik z bralnim dnevnikom,
 - knjižni nahrbtnik z lutko,
 - pravljlični potujoči kovček,
 - bralna vrečka.

V tej skupini bralnih spodbud so pogosti bralni dnevniki (velikokrat se omenjajo skupaj z nahrbtniki, kovčki, vrečkami). Bralni zvezek, ki je namenjen opisu prebranega (zapisujejo starši) ter ilustriranju otrok ali prilaganju fotografij, povezanih z bralnim dogodkom pri otroku doma. V nekaj primerih je izpostavljena skupinska ustvarjalnost otrok, ki (skupaj s starši) nadaljujejo pisanje izvirne zgodbe (vsak otrok, ki prinese domov bralni zvezek, nadaljuje zgodbo tam, kjer je predhodni vrstnik končal).¹¹ Enkrat je bila omenjena dejavnost, da pridejo starši v vrtec prebrat otrokovo najljubše literarno ali informativno delo. V enem vrtcu poročajo, da imajo pravljlični dan, takrat otroci prinesejo knjigo od doma in jo preberejo v vrtcu. Omenjena je Cici vesela šola (stalna rubrika igrivega učenja v otroškem revijalnem tisku Cicido in Ciciban). V nekaterih vrtcih beležijo otrokov napredek na način dodajanja znakov za količino prebranega gradiva (npr. bralni vlakec, izdelava plakata z znaki otroka in dodajanje nalepk ob prebrani vsebini); iz enega vrtca poročajo, da ima vsak otrok svoj lonček s pikami; na pike vzgojiteljice napišejo avtorja in naslov literarnega dela, o katerem je otrok poročal, v lonček pa dobi barvico. Otrok v lonček nabere barvice različnih barv; ob koncu šolskega leta naredijo slavnostno podelitev lončkov z barvicami, ob katerem je tudi prijazen in pohvalni zapis, ki si ga

¹¹ Npr. v najstarejši skupini so izvajali izmišljanje lastne pravljice. Vsak teden je mapa potovala na domove, spremljal jo je medvedek Brundo. Otroci so skupaj s starši zapisali svoj del zgodbe. Otrok, ki je prinesel mapo nazaj v vrtec, je pripovedoval, kaj so doživeli doma z Brundom in kdo jim je pri tem pomagal. Vsak teden so prebrali nadaljevanje zgodbe in tako spodbujali k razmišljanju o morebitnem nadaljevanju. Na koncu šolskega leta so zgodbo izdali v knjižni obliki, ki jo je vsak otrok odnesel domov; otroci so bili močno motivirani in težko so čakali, kdaj bodo prišli na vrsto.

lahko otrok zalepi v bralni zvezek. Poleg tega vedno po opravljeni dejavnosti dobi sporočilno pisemce, ki ga s starši prebere in zalepi v zvezek, zvezek pa gre z otrokom v prvi razred.

- b) Izposoja knjig v šolski ali vrtčevski knjižnici; spodbujanje mentorjev k obisku otrok in staršev v splošni knjižnici in spodbujanje staršev, da otroka vpišejo v splošno knjižnico. V enem vrtcu poudarjajo, da je zelo dobro sprejeta dejavnost pravljичne minute s knjižničarko: obiski knjižničarke v igralnicah in obiski krajevne knjižnice ter pravljичne sobe.
- c) Posebne aktivnosti (na posebnih lokacijah) v popoldanskem času (starši in otroci skupaj), pravljичne ure (v vrtcu ali knjižnici; dopoldan ali popoldan):
- branje pod krošnjami,
 - starši sami pripravijo dejavnosti za otroke,
 - nadaljujejo s projektom V objemu besed,
 - noč knjige (23. april) ali večer ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke,
 - literarna čajanka,
 - ob praznovanjih (rojstni dan, veseli december),
 - kulturni teden v vrtcu.

Iz enega od vrtcev pišejo, da imajo pravljичno sobo, ki je odprta ves dan. Starši jo lahko z otrokom obišejo zjutraj pred vstopom v skupino ali popoldne, ko otrok že zapusti skupino (starši tako nekaj časa preživijo skupaj z otrokom v pravljичni sobi ob pregledovanju knjig).

- č) Povezovanje književnosti z drugimi umetnostmi:
- razstava kakovostnih slikanic v vrtcu,
 - razstava otroških ilustracij, ki nastanejo na podlagi prebranih del,
 - uprizoritvene dejavnosti otrok (lutkovne in dramske predstave),
 - vključevanje petih pesmi in deklamiranja na različnih prireditvah v vrtcu in pri delu v skupini.

Navedena so tudi predavanja in delavnice o pomenu družinskega branja za starše (tematski roditeljski sestanki, govornilne ure), povabilo k sodelovanju v PBZ¹² in/ali drugih dejavnostih, povezanih z družinskim branjem, pogovori staršev na sestankih, kjer med seboj izmenjujejo dobre prakse. Omenjeno je tudi srečevanje staršev (tudi starih staršev), otrok in vzgojiteljev (mentorjev branja) v popoldanskem času, pri čemer gre za usmerjene bralne dejavnosti, pogovore o prebranem in izvedbo dejavnosti, ki se navezujejo na prebrane (leposlovne ali/in informativne) vsebine. Enkrat je omenjeno tudi branje v različnih jezikih in posebna skrb za razvijanje pripovedovalne sheme.

Pogosto so omenjeni knjižni kotički v igralnicah, izražena je skrb vzgojiteljev za kakovostna gradiva (nekateri navajajo, da si lahko otroci na dom izposodijo tudi knjige, ki so v knjižnem kotičku in so otrokom všeč).

Spodbujanje družinskega branja poteka tudi tako, da vzgojiteljice (mentorice branja) v bralne nahrbtnike (vrečke, kovčke) dodajajo informativno literaturo za

¹² Omenjeno je tudi razdeljevanje zloženke *Otrok, branje, odrasli*, ki jo izdaja Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS za promocijo PBZ.

starše, jim po elektronski pošti pošiljajo strokovne članke. Iz enega vrtca poročajo, da branje spodbujajo tudi s priznanji odraslim (staršem, starim staršem, sorodnikom, starejšim sorojencem ...), ki otrokom berejo. Starši ob začetku šolskega leta pogosto prejmejo pisni nagovor za spodbujanje vključevanja v bralne aktivnosti, ki jih organizira vrtec.

V odgovorih je navedenih tudi nekaj projektov, ki so potekali ali še potekajo v vrtcih: Rastoča knjiga (en vrtec), V objemu besed (2016–2017), OBJEM (2016–2022: sodelujeta dva vrtca, ki sta izpolnjevala anketo).

V predzadnjem vprašanju so vzgojitelji – mentorji branja beležili pričakovanja, in sicer kaj pričakujejo od Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS v smislu podpore pri svojem delu. Na to vprašanje je odgovorilo 49 vprašanih (ker gre za vprašanje odprtega tipa, smo odgovore družili po pogostosti v dve skupini):

- a) Pričakovanja, povezani s potrebami mentorjev pri delu:
 - podpora z didaktičnimi sredstvi, nabor dejavnosti za spodbujanje družinskega branja,
 - spodbuda pri izbiri kakovostnih literarnih del,
 - priporočilni sezname primernih knjig (seznam novosti),
 - strokovna podpora mentorjem, izvedba vzorčne ure,
 - večja mera koordinacije med vrtci,
 - brezplačna gradiva za starše, ki spodbujajo branje,
 - smernice za dobro spodbujanje, praktične predstavitve za starše,
 - pomoč pri uvodni in zaključni prireditvi,
 - daljši rok izposoje knjižnih gradiv za vzgojiteljice,
 - pohvala za celotno skupino, ki sodeluje,
 - vključevanje vrtcev v uspešne projekte.
- b) Pričakovanja, ki so povezana s finančnimi sredstvi:
 - ugodno ceno ali brezplačna predavanja za mentorje branja,
 - sofinanciranje obiskov znanih pisateljev in pesnikov,
 - (za vrtce brezplačne) izvedbe bralnih uric, pravljicnih dogodkov, pripovedovanja zgodb,
 - motivacijska gradiva, zanimive nagrade, brezplačna priznanja za otroke ali darilne knjige,
 - plakete.

En odgovor je bil, da ne želijo sodelovati z BZ, ker priznanja niso všečna in je njihova cena visoka, v enem vrtcu Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS ne poznajo dovolj dobro, zato ne morejo izraziti svojih pričakovanj, v nekaj vrtcih so napisali pohvalo delovanju društva.

Zadnje vprašanje je mentorje branja spodbujalo, naj zapišejo, če želijo kaj sporočiti. Tudi to je bilo vprašanje odprtega tipa, nanj je odgovorilo le 22 vprašanih vrtcev, zato smo smiselno družili podobne navedbe. Želijo si:

- sezname priporočene literature po starostnih stopnjah, nekateri s konkretnimi naslovi kakovostne literature po starosti otrok (1–2, 2–3 ...),
- obveščanje o novejših kakovostnih knjigah,
- obveščanje o dogodkih, povezanih s PBZ,

- da bi BZ mentorjem omogočila izmenjavo dobrih praks,
- da bi BZ mentorjem omogočila izobraževanja, povezana s PBZ.

Sklep

Bralna značka za predšolske otroke je namenjena predvsem družinskemu branju in ustvarjanju spodbudnega okolja za otrokov stik s knjigo. Seznam priporočenih del je namenjen smernicam, kako otroku, ki še ne bere sam in torej nujno potrebuje posrednika, pomagati vstopiti v svet knjig. V zadnjem desetletju je skokovito naraščala (a v zadnjih treh letih nekoliko upadla) produkcija otroških in mladinskih literarnih del, pri čemer pa število kakovostnih knjig ni naraščalo sorazmerno. Prav zato je dela treba vrednotiti in otrokom ponuditi najboljše, saj v institucionalno književno vzgojo sodi kakovostna literatura. Didaktiki slovenščine se strinjajo, da je od najzgodnejšega otroštva nujno razvijati otrokove recepcijske strategije (prim. Kordigel Aberšek 2008, Krakar Vogel 2016, Saksida 2017). Poudarjena je ključna vloga pedagoškega delavca v procesu branja, pri čemer bralni dogodek poteka v vrtcu »pri pogovoru v vrčevski skupini in šolskem pouku (podrobna skupna analiza posameznih krajših besedil, npr. pesmi, odlomkov iz pripovedi, tudi krajših celovitih besedil, npr. slikanic); različnih oblikah vodenege spodbujanja branja daljših celovitih besedil (družinsko in domače branje, priznanje za bralno značko, Cankarjevo tekmovanje ipd.)« (Saksida 2017: 48). Sezname kakovostnih knjig za posamezno starostno obdobje so odlično izhodišče za spodbujanje družinskega branja, kar je potrdila tudi anketa. Seznam naj bo dovolj široko zastavljen, da bo zajel vse bralne okuse, priporočamo od dvajset do trideset naslovov za posamezno skupino (kar v večini vrtecev, ki so odgovarjali, že prakticirajo). To se zdi obvladljivo tudi za profesionalnega posrednika (vzgojitelja – mentorja branja), ki PBZ vodi. Tako lahko dobro pozna izbrane knjige, ki jih otroci predstavljajo, starši in otroci pa imajo možnost s seznama izbirati dela po lastni presoji (in ne nazadnje glede na dostopnost gradiva).

Ob pripravi bralnih seznamov za družinsko branje bi bilo treba upoštevati različne kriterije. Zelo pomembna je starost naslovnika (otroka) in njegov kognitivni razvoj, ki narekuje zanimanje za določeno temo: otroke seznanjamo z leposlovnimi in informativnimi (poučnimi) vsebinami. Prav tako ni zanemarljiva dolžina besedila, saj gre pri branju v predšolskem obdobju predvsem za postopno razvijanje zmožnosti poslušanja. Pri leposlovnih delih ne bi smeli pozabiti na literarni kánon. Med novejšimi literarnimi besedili bi veljalo izbirati predvsem po tematskem principu, pri čemer je nujno ohranjati razmerje med izvirno slovensko in prevedeno literaturo, poudarek naj bo na izvirnem leposlovju. Skozi književna dela in ob literarnih junakih otrok spoznava širši kulturni kontekst nacionalne književnosti in drugih književnosti. Ob informativnih (poučnih) knjigah bo otrok spoznal, da je pridobivanje znanja lahko zabavno in zanimivo.

LITERATURA

Mara COTIČ, 2011: Učenje in poučevanje različnih vrst pismenosti. *Razvijanje različnih pismenosti*. Ur. M. Cotič, V. Medved Udovič, S. Starc. Koper: Univerza na Primorskem,

Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annalis (Knjižnica Annalis Ludus). 11–18.

Dragica HARAMIJA, Tina VRŠNIK PERŠE, 2017: *Končno poročilo projekta V objemu besed*. Dostop 7. 7. 2018 na: <http://www.bralnaznacka.si/sl/projekt-v-objemu-besed/koncnoporocilo-projekta/>.

Tjaša JUG, Polona VILAR, 2015: Focus group interview through storytelling: researching pre-school children's attitudes towards books and reading. *Journal of Documentation* 71/6. 1300–1316.

Livija KNAFLIČ, 2002: Kako družinska pismenost vpliva na pismenost otrok. *Psihološka obzorja* 11/2, 37–52.

—, 2009: Priročniku na pot. *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti*. Ur. L. Knaflič, N. Bucik. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. 6.

Metka KORDIGEL ABERŠEK, 2008: *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Boža KRAKAR VOGEL, 2016: Oblike kurikularnega branja literature. *Otrok in knjiga* 43/95, 5–16.

Lisa KROLAK, 2006: *The Role of Libraries in the Creation of Literate Environments*. Hamburg: UNESCO Institute for Education.

Ljubica MARJANOVIČ UMEK, Simona KRANJC, Urška FEKONJA, 2006: *Otroški govor: razvoj in učenje*. Domžale: Izolit.

Ljubica MARJANOVIČ UMEK, Kaja HACIN, Urška FEKONJA PEKLAJ, 2018: Zgodnja pismenost otrok: učinek vrtčevskih in družinskih dejavnikov. *Sodobna pedagogika* 69/1, 10–27.

Vida MEDVED UDOVIČ, 2011: Večrazsežna pismenost izziv sedanjosti. *Razvijanje različnih pismenosti*. Ur. M. Cotič, V. Medved Udovič, S. Starc. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annalis (Knjižnica Annalis Ludus). 37–45.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2017: *Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti* (predlog). Dostop 7. 7. 2018 na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/novice/doc/Bralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.doc.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2018: Seznam vrtcev. *Evidenca zavodov in programov*. Dostop 5. 7. 2018 na: <https://paka3.mss.edus.si/registriweb/SeznamVrtci.aspx>.

Sonja PEČJAK, Ana GRADIŠAR, 2015: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Igor SAKSIDA, 2017: Bralni dogodek v vrtcu. *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti*. Ur. D. Haramija. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, Pedagoška fakulteta. 47–54.

Amalija ŽAKELJ, Milena IVANUŠ GRMEK, 2011: Rezultati učencev pri nacionalnem preverjanju znanja in socialno-kulturno okolje. *Pedagoška obzorja* 26/4, 3–17.

ENCOURAGING FAMILY LITERACY IN CHILD'S PRE-SCHOOL PERIOD: THE PRE-SCHOOL READING BADGE

The paper provides basic starting points for the development of family literacy relating to institutional incentives (kindergartens and libraries) that implement the Reading Badge for pre-school children or other projects related to family literacy. In June 2018, a survey was carried out in all kindergartens in Slovenia. The questionnaire was primarily based on the

ways to promote family reading, methods of working with children, the choice of materials and the verification of the material read. The results show that educators, i. e. kindergarten teachers, promote family reading through a variety of reading projects, and, in particular, by supporting family literacy, they create a stimulating environment for children's contact with books. The questionnaire analysis shows that the kindergarten teachers (reading mentors) need and wish for recommended reading lists to follow the guidelines of how to help a child who is not yet an independent reader and therefore necessarily needs an intermediary to help him/her to enter the world of reading. In the last decade, the production of children's and youth literary works has risen sharply (and in the last three years it has reduced slightly), nevertheless, the quantity of quality books has not been increasing proportionally.

Therefore, literary work needs to be evaluated, only the best should be offered to children, and only quality literary work can form the institutional literary education. For promoting family literacy, quality books reading lists for particular age ranges are an excellent starting point (for example, twenty to thirty titles for each age range).

Various criteria should be taken into account when preparing readers for family reading:

- The age of the addressee (child) and his cognitive development, both forming an interest in a particular topic, are very important: children should be acquainted with the literary and informative (educational) content.
- Furthermore, the length of the text is not negligible, since the primary purpose of reading in the pre-school period is to gradually develop the listening ability.
- In literary works, the literary canon should be taken into consideration.
- Among the more recent literary texts, one should choose mainly by the thematic principle, taking into consideration the balanced ratio between the original Slovene and the translated literature, with the emphasis on the original literature. Through literary works and literary heroes, a child becomes aware of the wider cultural context of national and other literatures. Using informative (educational) books, a child will be properly introduced to the fact that acquiring knowledge can be fun and interesting.